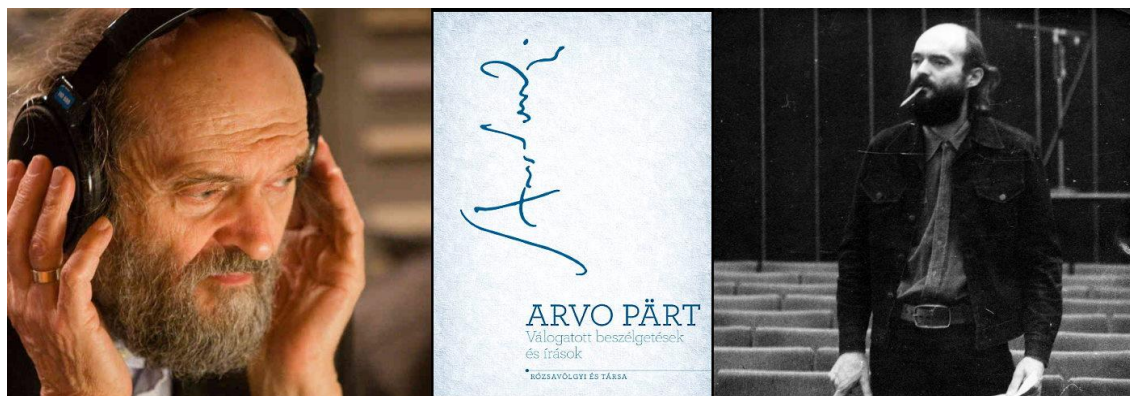

„MEGTANULNI HALLANI A CSENDET”

Beszélgetések az észt zeneszerzővel, Arvo Pärttel

A tudományos ismeretgyarapításnak, miként a regényelemzésnek vagy tájrajzi monográfia bemutatásának, megvan a maga szépsége melletti bonyodalmassága. Egy regénynek eseménymenete, cselekménye, íve van, egy tudományos műnek tézisei és válaszai, egy kottakiadásnak saját historikumuk... – mindezek között is a nehezebb műfaj a sokszereplős üdvözlő kötet, melynek tárgyszavai és üzenetei is sokfelé tartanak. Nos, ha van még bonyodalmasabb könyvtípus, hát ez a portré- és forráskiadás, ahol a szerző ismert ismeretlensége hasonlóképp nóvum sokak számára, mint gondolatainak fejlődéstörténete. Itt most egy ilyen következik, de a legszorosabb kiadói adatközléstől eltérően mégsem csak az újdonság-tartalomra fókuszálva, hanem kicsit a lapok közötti problémakatalógus megidézése céljával.

Arvo Pärt (1935. szeptember, Paide, Észt Szovjet Szocialista Köztársaság) korunk egyik legismertebb és jó ideje már lassan legnépszerűbb zeneszerzője, aki saját maga alkotta kompozíciós technikájával, a *tintinnabulival* meghódította a világ zeneszerető közönségét, egyúttal felajzotta és fölbosszantotta alkotótársait, kihívta maga ellen zenész-kollégáit és már tallinni zeneakadémiai tanulmányai közben akut „ideológiai elhajlóvá” is vált. Ez a most megjelent kötetnyi szövegválogatás¹ részben tükrözi is mindezt (nem utolsósorban Fülöp

---

¹ Arvo Pärt: *Válogatott beszélgetések és írások*. Szerkesztette: Ignác Ádám, fordította és összeállította: Fülöp József. Rózsavölgyi és Társa Kiadó, Budapest, 2019, 248 oldal

József roppant kimunkált és alapos életút-pályaképével, kismonográfia-értékű eligazító fejezetével, 193-236.), részint kínálja az észti zeneszerző saját írásait, köszönőbeszédeit (a sok tucatnyi elismerés közül kiemelve itt a Freiburgi Egyetem teológiai díszdoktorátusa, a Léonie Sonning-díj, a Görlitz Nemzetközi Híd-díj, az Észti Zenei Tanács díja), illetve a vele készült legfontosabb interjúkat és beszélgetéseket (pl. *Az invenció forrásai*, *Megtanulni hallani a csendet*, *Beszélgetés Jordi Savallal* stb.). A könyv nemcsak hiánypótló, de sok tekintetben korszaknyitó, kihívó és talányokkal teljes is.

„Azt gondolom, hogy a szó és a zene között különösen óvatos viszonyoknak kell fennállnia. Esélyt kell adnunk a zenének, hogy egyedül fejezze ki magát. A szavak sarokba szorítják a zenét. És a zene hajlik arra, hogy függetlenítse magát a szavaktól. Úgy látom, ez a ’túlkommunikált’ társadalom létében fenyegeti a zenét” (9.) – írja saját életműve egyik sikerkompozíciója kapcsán. „Kifejlesztettem egy magasan formalizált kompozíciós rendszert, amelyben húsz éve írom zenémet. E műveim között a *Summa* a legszigorúbb szerkesztésű és legrejtélyesebb mű. Rejtjelei a partitúra sok rétegében megtalálhatók” (uo.). E bevezető után a kötet további 230 oldala is Vele és Róla szól, mégpedig javarészt szavakkal – melyekről szinte folytonos felhangként kinyilatkoztatja, hogy elnyomják a zenét, s maga nem is szívesen fűz műveihez megjegyzéseket.

„Célom és léptékem máig sokkal szerényebb és egyszerűbb. Mai zeném keletkezésének idején minden erőmmel azon voltam, hogy lelkileg lábra állítsam önmagammat és megoldjam saját problémáimat. Olyan zenei nyelvet kerestem, mellyel együtt akartam élni. Kicsiny hangsziget után kutattam. Egy ’hely’ után bensőm legmélyén, ahol – mondjuk így – létrejöhetett a párbeszéd Istennel. Őt megtalálni létfontosságú feladatomná vált. Biztos vagyok benne, hogy ilyen igény – tudatosan vagy öntudatlanul – minden ember sajátja, és talán Önök közül is sokan tudják ezt, és megértik, miről beszélek” (22.), „Máig keresem-kutatom e hön vágycott ’varázsszigetet’, ahol minden ember – számomra minden hang is – szeretetben élhetne. Ez a sziget bárki számára elérhető. De az oda vezető út nehéz – kétségbeejtően nehéz” (*Köszönőbeszéd*, 23.).

E kétségbeejtően kacifántos alkotói életút és önfejlődés javarészt a korabeli kultúrpolitikai állapotokkal is indokolható. Arvo Pärt kompozícióit indulásakor erős ellenérzéssel, valamint hagyomány-félreértés magyarázatával illetik és szkeptikusan kezelik: első szeriális kompozícióitól elemi düh terjed el körülötte,

a szovjet elvtársak zeneideológiai iránymutatása erősen eltér ettől, sőt a nyugati zenei irányzatok és hatások sem juthatnak el az észteklődők és zenefogyasztók köreiig. Pärt ráadásul önmagát is folytonosan meghaladó habitusú, évtizedekkel korábbi kompozícióit igen lehangolóan gyatrának véli utólag, s egykor is folyamatos útkeresése már korán túllendül az elégtelennek érzett a tizenkéthangú atonalitás keretein. Rátalál ugyanakkor az európai zene kezdeteit átható gregoriánra és a korabeli polifón többszólamúságra. Ekkor formálja meg saját új kompozíciós módszerét, a tintinnabuli-technikát, mely kardinális fordulat lett még saját zenei fejlődésében is. A szakrális tárgykörhöz vonzódása azonban korszakosan ellehetetleníti sorsát a Szovjetunióban, 1980-as emigrációja után pedig a nyugati kortárs zene-szcéna tekint rá gyanakodva szokatlanul áttetsző, tudatosan redukált, s mintegy „túlságosan közérthető” zenéje miatt...

Arvo Pärt: Passió, részlet

„Olyan zenét szeretnék írni, amely a meditáció ellentéte – koncentráció, hívjuk így. A kereszténységben ez a koncentráció egy személyben összpontosul, Krisztusban. Ő a koncentrátum. Az én zeném nem a nagy kozmoszról, hanem a mikrokozmoszról szól. A lét őskoncentrációját keresem, az őszobbanást, azt, ami már formát öltött. Míg a nyugati hagyományban gyakran elragadtatva, valamiféle fantasztikumként beszélnek Istenről, a keleti kereszténység a mikrokozmoszra fókuszál. A bennünk lakozó szentségre...”

S valóban gondolkodóba ejti, hogy – miként 1988-as interjújának bevezető soraiban Martin Elste kiemeli – „hogyan lehet olyan hangokkal megtölteni az időt, amelyek méltók az őket megelőző csendhez? Leginkább ez foglalkoztatja Arvo Pärtet, ez határozza meg esztétikai magatartását. Pärt olyan zeneszerző, akinek az ereje eszközei egyszerűségében rejlik. Ritmikailag egyszerű motívumokkal dolgozik, dallamvonala gyakran csak egyes hangokra vagy

hangsorokra osztott hármashangzatokból áll. Zenéje hangsorok és hármashangzatok ötvözete, az Andrej Tarkovszkij-féle mozgókép akusztikus párja...” (60.).

A kötet a textus túlsúlyától ódzkodó zeneszerző riasztóan tiszta fogalmi képletei, az interjúk során az egész életmű egyes fázisai és teljesítményei köré font értelmezési gesztusok sokaságával ékes olvasmány, olyan kiváló szópárbajokkal, mint az Enzo Restagnoval folytatott interjúszöveg vagy a címadásban is számomra alapot kínáló interjú Roman Brotbeck és Roland Wächter tollából (Megtanulni hallani a csendet, 53-59.), ahol a posztmodernül hangzó esztétikai értékrend, szegényesség, nyugalom, vallásosság, a disszonancia kerülése és a harmónia fontossága a kulcsszemponatok – s mindez abban a légkörben, ahol zenei eszményét „a hangok nélküli zene” jelzőjével illeti kritikusa.

„Tintinnabuli² – amikor válaszokat keresek az életemben, a zenémben, a munkámban, sétálok egyet ezen a vidéken. Nehéz időkben pontosan érzem, hogy mindannak, ami külsődleges, nincs jelentősége. A dolgok sokfélesége csak megzavar, nekem az Egyet kell keresnem. Mi ez az Egy, és hogyan találok el hozzá? A tökéletességnek sokféle formája létezik: mindaz, ami lényegtelen, alásüllyed. Valami ilyesmi a tintinnabuli is. Ott egyedül vagyok a némasággal” (233.).

Talán e „zenei némaság” tisztelete és rangadó elismerése teszi, hogy módszere egyaránt szolgál zenepedagógusnak, komponistának, hangmérnöknek, filmzenei alapnak, színházi zenének és számos más eszköztárnak is alkotói háttéréül.

„A tintinnabuli – meglepő esemény, menekülés az önkéntes szegénységbe: a szentéletűek hátrahagyták minden vagyonukat, és a pusztába mentek. Így szeretné a zeneszerző is hátrahagyni a teljes arzenált, és a csupasz egyszólamúság által megmenteni magát, csak a legszükségesebbet megtartva – egyes-egyedül a hármashangzatot. Tintinnabuli annyit tesz: engedelmesség. Lemondás saját akaratomról” (13.).

---

² Dr. Zombola Péter: A tintinnabuli rendszer eredete, kialakulása és megjelenési formái Arvo Pärt műveiben - Disszertáció (LFZE, 2009) [A TINTINNABULI RENDSZER EREDETE, KIALAKULÁSA ÉS ...](#)

A kötet olvasója, a zeneszerző műveinek hallgatója számára is gazdagon árnyalt utószóban Fülöp József emeli ki: „Jóllehet Pärt zenéje szép sikereket ért el a Szovjetunió kivül, neve jóformán ismeretlen maradt a szélesebb közönség előtt. A (poszt)modern nyugati áramlatok sodrában a kritika képtelen volt elhelyezni az egyik szovjet tagállamból érkező, gyökereit azonban a középkorban tudó komponistát és zenéjét. Arvo Pärt azonban nem adta fel, hanem tovább finomította művészi nyelvét, és többek között olyan szakrális műveket írt, mint a *János-passió*, a *Te Deum*, a *Magnificat*, a *Boldogmondások*, a *Miserere* vagy a legjelentősebb egyházzenei művének tartott *Passió*. Művészete a gregoriánra épült; mint megfogalmazta, „a gregorián ének megmutatta számomra, hogy két-három hang ötvözésének művészete mögött kozmikus titok rejtőzik”.³

E hang-titkok, rejtelmes szigetek, kimunkált nyugalom és alapként biztosított harmóniák lét-lehetősége talán a kötet legfőbb üzenete. S nem melleleg a megtalált egyensúlyok megtartásának (sőt olykori meghaladásának) metódusai is...

Függelék:

Arvo Pärt: Passio / St. John Passion / Johannespassionen (1:08:16)

00:08 Chorus: "Passio Domini Nostri Jesu Christi..."

06:26 Jesus: "Dixi Vobis, Quia Ego Sum..."

15:41 Jesus: "Ego Palam Locutus Sum Mundo..."

20:59 Evangelisti: "Et Misit Eum Annas Ligatum..."

24:45 Pilatus: "Quam Accusationem Affertis Adversus..."

29:40 Jesus: "Regnum Meum Non Est De Hoc Mundo..."

39:08 Pilatus: "Ecce Adduco Vobis Eum Foras..."

46:49 Evangelisti: "Et Exinde Quaerebat Pilatus..."

59:20 Jesus: "Mulier, Ecce Filius Tuus..."

01:04:14 Chorus: "Qui Passus Es Pro Nobis..."

Mogens Dahl Kammerkor

Tenorsolist: Adam Rii, Bassolist: Jakob Bloch Jespersen,

Violin: Philippe Skow, Cello: Toke Møldrup, Oboa: Andreas Fosdal, Fagot: Sebastian

Stevensson, Orgel: Søren Johannsen,

Dirigent: Mogens Dahl

---

³ Fülöp József esztéta, a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Karának adjunktusa cikkéből: *A zene zarándoka*,

<https://www.evangelikus.hu/en/hireink/evangelikus-elet/a-zene-zarandoka-beszalgetesek-arvo-parttel-kotetben>

Te Deum (31:23)

Max Hanft Choir, Chor des Bayerischen Rundfunks

Conductor: Peter Dijkstra

Orchestra: Münchner Rundfunkorchester

(Live)

© 2015 BR-Klassik Released on: 2015-05-05

Arvo Pärt - Magnificat (8:55)

Vocalensemble AllaBreve live in concert Brixner Initiative

06.05.2016, Brixen (I), Dom

Arvo Pärt Miserere The Latvian Radio Choir (LRC) 12 January 2015 Rotterdam

(46:15)

Soloists of the Nederlands Kamerkoor

Heleen Koele soprano, Kaspar Kröner countertenor, Alberto ter Doest tenor, Albert van Ommen tenor, Kees Jan de Koning bass,

Doelen Ensemble:

Irma Kort oboe, Lars Wouters van den Oudenweijer clarinet, Isle Eijsink bass clarinet, Jantine Veenstra bassoon, Mare Kaptijn trumpet, Kate Rockett trombone, Niels Meliefste percussion, Niels Jenster percussion, Jelmer Tichelaar percussion, Maarten van Veen organ (and interview after the performance), Wiek Hijmans electric guitar, Peter Jessen electric bass guitar

Photos: performance 10 January 2015 in Muziekgebouw aan 't IJ, Amsterdam Texts from the program (dutch translation De nieuwe Bijbelvertaling by Nederlands Bijbelgenootschap, Haarlem 2004) Errors by my scan equipment